

MADENCİLİK SEKTÖRÜ

ve

ÖZELLEŞTİRME RAPORU

MADENCİLİK SEKTÖRÜ

Kendi kaynaklarını yok sayan, kaynaklarını kullanmayan bir ülkenin kalkınması mümkün değildir. Madenler kalkınmanın temel unsurlarından en önemlisidir. Ülkelerin kalkınmaları ve yaşam seviyelerinin belirleyicisi olarak kabul edilen sanayi, enerji ve tarım sektörlerinin temellerini de madencilik oluşturmaktadır. Ulusal Kurtuluş Savaşı sonrası ülke kalkınması için kurulan sanayi, madenler ve madencilik üzerine oturtulmuş ve bu nedenle Cumhuriyetin ilk yıllarında madencilige ayrı bir önem verilmiştir.

Dünyada çıkan savaşların gerçek nedenlerine bakıldığında, ülkelerin daha çok kaynağa sahip olma arzularının yattığı görülmektedir. Günümüzde en büyük kavga enerji hammaddeleri için verilmektedir. Gelişmiş ülkeler, dünyada doğrudan sahip olamadıkları kaynakların üretim ve hareketlerini de istedikleri gibi yönlendirmektedirler.

G-8 ülkeleri dünya maden üretimindeki payı ve oluşturdukları sanayi temellerine bakıldığında, madencilik faaliyetlerinin önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Dünya üzerinde emperyalist ülkelerin sömürebilecekleri bir çok doğal kaynak ve maden bulunmaktadır. Geri bırakılmış ülkeler toplam olarak dünyadaki maden üretiminin % 25,6'sını üretirken, işlenmiş madenlerin ancak % 4,5'ini üretebilmektedir. Gelişmiş ülkelerin, bunca önü açık olan bir sanayii dalından vazgeçip, sanayilerini yeni temeller üzerine oturtmaları yakın bir gelecekte beklenmemektedir.

Dünyadaki 152 ülkenin her birine düşen ortalama maden sayısı 9.3'tür. 51 maden türü dikkate alınarak yapılan sıralamaya göre, ABD'de 43 adet maden türü üretilmektedir ve birinci konumdadır. Ülkemize oranla yüzölçümleri daha büyük olan ülkelerde, örneğin Avustralya'da 35, Brezilya'da 35, Çin'de 31 adet maden türü üretilirken; söz konusu büyüklük ülkemiz için 29 maden türü olup, sıralamadaki yerimiz ise 10.'luktur. Dünya metal maden rezervlerinin % 0.4'ü, endüstriyel hammadde rezervlerinin % 2.5'i, jeotermal potansiyelinin ise % 0.8'i ülkemizde olup, ülkemizin dünya maden rezervleri içindeki payı yaklaşık % 0.5'dir. Linyit üreticisi ülkelerin sıralamasında ise ülkemiz, örneğin 1992 yılı değerlerine göre, 45 milyon ton/yıl üretim miktarıyla 9. konumda yer almaktadır. (Aynı yıl itibarıyla kamu üretiminin payı % 93'dür). Ancak, doğal kaynaklarımızın adeta yok kabul edildiği, hiçbir arama faaliyetinde bulunmadığı günümüzde bu sıralamadaki yerimizin de değiştiği bir gerçektir.

Madenciliğin ülke ekonomisine katkısı incelenirken, madencilik faaliyetleri, üretilen hammaddeleri son ürünlere dönüştüren sektörlerle beraber değerlendirilmelidir. Madenciliğin ekonomiye olan katkısının düşük görünmesinin nedeni bu değerlendirmenin yapılmamasıdır.

Ülkemizde yılda 30 milyon ton çimento, 1 milyon ton cam ürünleri, 1,2 milyon ton seramik ürünleri, 5 milyon ton çelik iç pazarlarda tüketilmektedir. Bunun yanı sıra her yıl yaklaşık 3,5 milyon ton çimento karşılığı 170 milyon \$, 500 bin ton değişik cam ürünleri ile 600 bin

ton değişik seramik ürünleri karşılığı 750 milyon \$ ve demir çelik ürünleri karşılığı 2.6 milyar \$ olmak üzere yaklaşık 3.5 milyar \$ tutarında ihracat yapılmaktadır. Dünyada sanayiinin lokomotifini olan madencilik sektörünün ülkemiz GSYİH içindeki payı uzun yıllar % 1.5 ile % 2.5 arasında kalmıştır. 1981 yılında GSYİH'mız 72 milyar \$, madenciliğin payı 1.2 milyar \$ ile % 1.67 olmuş, 1989 yılında 2.1 milyar \$ ile % 2'ye çıkmıştır. Günümüzde ise 2.6 milyar \$ ile 0.9'ların altına düşmüştür. Bu rakamlara baktığımızda madenciliğimizin ekonomimiz içindeki yerini açıkça görmekteyiz.

24 Ocak 1980 ekonomik uygulamaları ile; Cumhuriyetin ilk yıllarından bu yana uygulanmaya çalışılan Ulusal Madencilik Politikaları terk edilmiş, devletin üretim sektöründen elini çekeceği uygulamalar başlatılmıştır. Dönemin ana karakteri, hakim sınıflar açısından elverişli olan neo liberal-monetarist ekonomi politikalarının halka dayatılmasıyla belirlenmiştir. Madencilik açısından anılacak en önemli uygulama, Türkiye'nin döviz israfına yol açan politikalar uygulamakla ün kazanan iktidarın, o zamana kadar her zaman revaçta olan ithal ikamesi politikalarını ısrarla reddetmesi ve madenciliğin de bundan payına düşeni alması olmuştur. Sonuç "kriz" ana başlığının altında anılan gazete manşetleridir. Dönemin uygulamaları, ana hatları itibarıyla, en kestirme ifadesini bir müsteşar yardımcısının "...devleti madencilik sektöründen sileceğiz..." ifadesinde bulmuştur. Ne var ki politikalar sonuç vermeye başlayınca, sektörden devletin değil, ama özel sektörün silinmeye başladığı ve birbiri ardına ocakların kapanmaya başladığı görülmüştür. Tez şudur "...madencilik çok büyük ve riskli yatırımlar gerektiren bir sektördür; oysa ki devletin böyle bir riske katlanacak gücü yoktur; dolayısıyla, madencilik özel sektöre bırakılmalı ve devlet bu işlerden elini eteğini çekmelidir; bizim özel sektörün de gücü yoksa, varsın, olsun; birileri gelir bu işleri yapar; yabancı sermayeden korkmak 30'lu yılların gericiliğidir; vs., vs...".

1970'li yılların sonunda Gelişmiş Ülkeler tarafından uygulanmaya başlanan Yeni Dünya Düzeni kapsamında geliştirilen özelleştirme politikaları, büyük zahmetlerle kurulmuş madencilik sektörüne dayalı sanayii olumsuz yönden etkilemiştir. Kurumların idari ve mali yapıları bozularak zarar eden verimsiz işletmeler haline getirilmeye çalışılmış, aramacılık durma noktasına getirilmiş, özelleştirme kapatma ve yağma-talan politikasına dönüşmüş, ithalat teşvik edilmiştir. 1980-1990 arasında planlanan santrallerin tamamlanması ile birlikte linyit ve elektrik üretiminde önemli ölçüde artışlar sağlanmış, ancak 1990'lı yıllarda önemli bir gelişme yaşanmadığı gibi o yapılan termik santraller ile birlikte kömür sahaları da özelleştirme kapsamına alınmıştır. Kamu madenciliğindeki olumsuz gelişmelerin yanında, özel sektöre dayalı mermer, seramik, cam, çimento ve endüstriyel hammaddeler sektörlerinde önemli gelişmeler yaşanmış, mermerin 1985 yılında 3213 sayılı Maden Kanunu kapsamına alınmasıyla mermer ihracatında 25 kat artış yaşanmıştır.

Dönemin bir diğer özelliği de yukarıda anılan felsefeye uygun bir genel gerekçeyle yürürlüğe konan 3213 sayılı "yeni" Maden Kanunu'nun, 1985 yılında yürürlüğe girmesidir. Maadin Nizamnamesi, 85 yıl madencilere dayanmış; 6309 sayılı Maden Kanunu ile 30 yıl idare edilmiş; fakat, her ne hikmetse, ANAP iktidarının Maden Kanunu aradan beş yıl bile geçmeden işçisi, işvereni ve öğretim üyeleri ile tüm sektörü karşısında bulunca, hemen tadil girişimine uğramıştır. Ancak, bir siyasi iktidar döneminde yürürlüğe konulan herhangi bir kanunun 52 maddesinin 39 maddesini değiştirerek (eklenen maddeler hariç), kendi mevzuatını kadük ilan etmek de herhalde dünyanın başka bir siyasi iktidarına nasip olmamıştır. Zaten, dönemin "temel hukuk nosyonu: "...hele bir yürürlüğe girsin, uygulamada bir aksaklık çıkarsa, kararname çıkarır düzeltiriz" ifadesiyle özetlendiği için, maden hukuku uygulamaları da aynı "kaza" ya uğramıştır. Dönem halen sürmekte ve özel sektör de dahil olmak üzere herkesi bezdirmektedir. Kendi kendine tekrarladıklarının dışında, varılan nokta

herkes açısından hüsrandır ve ekonomi politik uygulamaları iflas halinde olan dönemin, nasıl ve ne zaman sona ereceği merakla beklenmektedir.

Bugüne gelinen noktada; Madencilik ülkemiz GSMH içindeki payı % 1 civarındadır. Son 15 yıllık dönemde başta kömür ve demir cevheri ithalatı sonucu, hammadde ve ara ürün olarak ihraç edilen cevherlerden elde edilen gelir bu iki madene ödenen dövizden daha geride kalmıştır. 2000 yılı rakamlarına göre toplam ihracatımız 568 milyon dolar, ithalatımız ise 7,1 milyar dolar (petrol türevleri ve doğalgaz dahil) olmuştur. Günümüzde madenlerimize dayalı sanayileşmenin yeterli düzeyde gerçekleştirilmemiş olması nedeniyle maden üretimimiz, mamul maddeye dönüştürülmeden ağırlıklı olarak ara ürün yada hammadde boyutunda kalmasındandır. Gereken önlemlerin alınmaması halinde bu farkın ithalat lehine açılacağı kuşkusunu taşınmaktadır.

Ayrıca, 24 Ocak Ekonomik Kararları ile uygulamaya konulan ihracata dönük sanayi politikaları sonucunda; ithalat artışı engellenemediği gibi teşvikli ucuz ithal hammadde girdileri karşısında madencilik sektörü eşit olmayan koşullarda rekabet edemediğinden özellikle özel sektöre ait işletmelerin bir kısmı kapanmış veya gelişmeleri önlenmiştir. Sektörlerde her türlü soruna ve ihmale karşın kâr edebilen kuruluşlarımız, kârlarını aramacılığa ve teknolojik gelişmelere ayırmamış, madencilik kendi yarattığı artı değer dahi madencilik aktarılmamıştır. Sektörümüzdeki bir çok özel firma madencilikten kazandıklarını, farklı sektörlere kaydırmışlardır. Bu olumsuz gelişmeler içinde maden üreticilerimiz birbirleriyle rekabete girmiş ve bunun sonucunda bir çok ürünün iç ve dış piyasalardaki değerleri neredeyse yarı yarıya düşmüştür. Bilinçsiz rekabet madencilik sektörünü, bilim ve teknoloji kullanımından, ileriye dönük planlamalardan uzak, işçi sağlığı, iş güvenliği ve çevreninde göz ardı edildiği bir anlayış içerisinde, her türlü iş makinesiyle herkes tarafından yapılabilir bir sektör haline getirmiştir.

Madencilik GSMH içindeki payı ABD’de % 4.2, Almanya’da % 4.0, Kanada’da % 7.5, Avustralya’da % 7.7’dir. Türkiye, madencilik sektörüne ilişkin gerekli stratejileri geliştirmesi durumunda sektörün GSMH içindeki payı % 4-5 düzeylerine çıkması kaçınılmazdır. Bu durumda yıllık 2,5 milyar dolar olan üretim, 10-12 milyar dolara kadar çıkarılabilir. Çünkü Türkiye’nin, önemli ölçüde madencilik potansiyeli ve Cumhuriyet ile birlikte gelişmiş, kurumsallaşmış kurumları vardır. Bu hedefe ulaşmak için oluşturulacak politikalar için gerekli bilgi, doküman ve deneyim mevcut olup öncelikle yapılması gereken güçlü siyasi irade ile sektöre ilgi duymaktır.

MADENCİLİKTE KURUMSAL YAPI ve ÖZELLEŞTİRMELER

Özelleştirmeye ilişkin ilk yasal düzenleme, 29.2.1984 tarih ve 2983 sayılı Kanun ile yapılmıştır. Kanun, özelleştirme uygulamalarına ilişkin geniş bir hareket alanı belirlemiş ve özelleştirmenin kurumsal mekanizmasını oluşturmuştur. Bu çerçevede, gelir ortaklığı senedi, hisse senedi ve işletme hakkı devrinden oluşan özelleştirme yöntemleri tanımlanarak, Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı Kurulu, Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi ve Kamu Ortaklığı Fonu kurulmuştur.

Türkiye madencilik sektörünün, içinde bulunduğu krizden çıkarak gelişebilmesinin tek koşulu özelleştirme politikaları gösterilmiş ve bu kapsamda tartışmaların özelleştirme üzerinde yoğunlaşması sonucunda da sektör ile ilgili sağlıklı politikaların oluşturulması engellenmiştir. Madenciler birbirleriyle rekabet içine düşmüş ve bunun sonucunda; bir çok ürünün iç ve dış piyasada değeri neredeyse yarı yarıya düşmüştür. TKİ başta olmak üzere KİT’ler; dekapaj, galeri, kuyu vb. işlerde taşeron çalıştırmaya başlamış, ancak bilinçsiz rekabet madencilik sektörünü; bilim ve teknoloji kullanımından ve ileriye dönük planlamalardan uzak, işçi

sağlığı, iş güvenliği ve çevrenin de göz ardı edildiği bir anlayış içerisinde, her türlü iş makinesiyle herkes tarafından yapılabilir bir sektör haline getirmiştir.

Madencilik sektöründe gerek kamu gerekse özel sektörün çeşitli problemleri mevcuttur. Özelleştirme adı altında hesapsız, plansız bir şekilde özel sektöre devredilecek kamu madenciliği sektörümüze hiçbir katkı sağlamayacaktır. **Özünde; madencilik sektörünün temel sorunu ruhsat yada işletme mülkiyetinin kimde olduğu değil, sektörde kamu ve özel sektörü bütün olarak kavrayacak ciddi ve tutarlı bir madencilik politikasının uygulanmamasıdır.**

Özelleştirme Kapsamına Alınan Madencilik Kuruluşları						
NO	KURULUŞ ADI	NOT	TARİH	SAYI	İLGİLİ KURUL	PAY (%)
A	KAMU İKTİSADİ TEŞEKKÜLLERİ					
1	ÇİTOSAN Çim. Ve Top. San. AŞ.*	**	14.06.1995	95/41	ÖYK	99,99
2	ETİ Holding AŞ.		20.12.2000	2000/92	ÖYK	100,00
3	İSKENDERUN Demir Çelik Fab. AŞ.		02.03.1998	98/20	ÖYK	100,00
4	KARABÜK Dem. Çel. Fab. AŞ.	**	30.12.1994	94/16	ÖYK	100,00
5	TDÇİ Genel Müdürlüğü		05.01.2001	2000/02	ÖYK	100,00
B	BAĞLI ORTAKLIKLAR					
6	BOZÜYÜK Seramik San. AŞ.	**	14.06.1995	95/41	ÖYK	100,00
7	ÇINKUR Çinko-Kurşun Metal AŞ.	**	25.11.1993	93/35	YPK	98,41
8	ETİ Bakır AŞ.		28.07.2000	2000/63	ÖYK	100,00
9	ETİ Elektrometalurji AŞ.		10.10.2000	2000/76	ÖYK	100,00
10	ETİ Gümüş AŞ.		11.10.2000	2000/77	ÖYK	100,00
11	ETİ Krom AŞ.		12.10.2000	2000/78	ÖYK	100,00
12	KBİ Karadeniz Bakır İşl. AŞ.		25.11.1993	93/35	YPK	99,94
			30.01.1999	99/14	ÖYK	0,06
13	Konya Krom-Manyezit İşl. AŞ.	**	14.06.1995	95/41	ÖYK	100,00
14	KÜMAŞ Kütahya Manyezit İşl. AŞ.		20.05.1992	92/3	YPK	99,28
C	BANKALAR					
15	ETİBANK Bankacılık AO.	**	05.05.1994	94/12	YPK	100,00
D	İŞTİRAKLER					
16	ÇANAKKALE Seramik Fab. AŞ.	**	30.04.1987	K-54	TKKOK	8,37
17	EREĞLİ Demir Çelik Fab. AŞ.	***	30.04.1987	K-54	TKKOK	51,53
18	SAMAŞ Sanayi Madenleri AŞ.	**	02.02.1985	85/29	EİYYK	25,00
19	Sivas Demir Çelik Fab. AŞ.	**	26.01.1994	94/3	YPK	1,50
			12.01.1995	95/7	ÖYK	98,39
20	BEYTAŞ Beydağı Kireç San. AŞ.		12.10.1998	98/79	ÖYK	45,00

* ÇİTOSAN tüm üretim birimleri ve varlıkların özelleştirilmesini müteakip 30.06.1999 tarihli şirket Genel Kurul kararı doğrultusunda Et ve Balık Ürünleri AŞ. ile birleştirilmiş ve bu kararın 07.07.1999 tarihli Ticaret Sicil Gazetesi'nde yayımı ile söz konusu şirketin tüzel kişiliği sona ermiştir.

** Bu kuruluşlarda hisse senedi ve varlık satış/devri biçiminde özelleştirme uygulaması ve kamu payı kalmamıştır.

*** Bu kuruluşlarda hisse senedi veya varlık satış/devri biçiminde kısmen özelleştirme uygulaması yapılmıştır.

NOT : Ayrıca 30 adet Çimento Fabrikası ve çimento yan ürünleri üreten çeşitli kuruluşlarda farklı biçimlerde özelleştirme kapsamına alınmıştır.

ÖYK : Özelleştirme Yüksek Kurulu

YPK : Yüksek Planlama Kurulu

TKKOK : Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı Kurulu

Madencilik sektöründe bulunan KİT'lerin özelleştirilmesi bu kısımda birer birer masaya yatırılmıştır. Madencilik sektöründeki özelleştirme uygulamalarına dikkat edilecek olunursa; siyasi otoritenin 1983 yılından bu güne rasyonel ve planlı yaklaşımlar göstermediği açıkça izlenebilir. 1983'den günümüze siyasi otoritede bulunanlar değişse de, ülkemiz doğal kaynakları (Kömür, Bor, Demir vb.) üzerinde uygulanan politikalar ve uygulamalar değişmemiştir. Türkiye'de bunca linyit rezervi mevcutken, ETK Bakanlığı'nın doğalgaz ve petrol üzerine yoğunlaşması, dönemin ETK Bakanının 2000 yılında çeşitli kurum ve kişilere gönderdiği yılbaşı kartında bile Enerji Bakanı yazarak, Tabii Kaynaklarla ilgilenmediğini açıkça vurgulaması ile hayli düşündürücüdür. Son olarak 3 partinin koalisyonu ile oluşturulan 57. Hükümette bir siyasi partinin Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı üzerinde hassasiyetle durması, bu makama atadığı bakanı Başbakan Yardımcısı olarak belirlemesi ve "Beyaz Enerji Skandalı"nda bakanına sonuna kadar sahip çıkması akla bir çok soru getirmektedir.

Bugün varılan noktada; tüm bu olumsuzluklara sanki kendiliğinden ulaşılmış gibi, KİT'ler birer günah keçisi gibi görülmekte, KİT'lerden nasıl kurtulanabileceği üzerinde tartışmalar yapılmaktadır. IMF ve Dünya Bankası'nın görüşleri ve tavsiyeleri de bu yöndedir. IMF ve Dünya Bankası konuya farklı açılardan yaklaşmaktadırlar ve bu yaklaşımlarının ülkemiz ve sektörümüz yararına olduğunu kimse iddia edemez. Özelleştirme politikaları tüm dünya ülkelerine empoze edilirken, ülkenin özgün koşullarına, KİT'lerin rasyonel işletilip işletilmediğine bakılmamaktadır.

Bir işletmenin rasyonel biçimde işletilmesi, mülkiyetinin kime ait olduğuna değil nasıl yönetildiğine bağlıdır. KİT'lerin özelleştirilmesiyle işletmelerin verimliliğinin artacağı ve makro düzeyde rekabetin sağlanmasıyla ekonomik performansın yükseleceği savı ise teorik dayanaktan yoksun olduğu gibi, uygulamada da bilimsel olarak kanıtlanmamıştır. Verimlilik nasıl artacaktır? Siyasi iktidarlar tarafından yaratılan yapay istihdam fazlası iş gücü ortadan kaldırılacak, iş bilen yöneticiler yönetime gelecek, gerçekten çalışanlar, iş yapabilenler hak ettikleri ücreti alacaklar, çalışmayanlar işten atılacak ve daha iyi pazarlama sistemleri oluşturulacak, yönetim hataları ortadan kaldırılacak ve KİT'lere çok pahalıya mal olan bazı hizmetler taşeron firmalara devredilecektir. Kısacası reorganize edilecektir. Bunları özel sektörde yapabilir, siyasi iktidarın elini üzerinden çektiği özerk KİT'ler de yapabilir. Emegün üretkenliğini arttıracak, yeni teknolojiler geliştirecek, araştırma, geliştirmeye yönelik yatırımların kimler tarafından yapılacağı merak konusudur. Bu yatırımlar yapılmadan, küresel rekabetle karşı karşıya olan ülkemizde üretilen maden ürünlerinin iç pazara ve dünya pazarlarına girmesi zor görülmektedir. Özelleştirilen ÇINKUR ve KÜMAŞ ile özelleştirme kapsamındaki TDÇİ, KBİ ve ETİBANK'ın (birçok işletmeleri) batma noktasına gelmesinin hesabı mutlaka verilmelidir.

Gerekli yatırımları özel sektörün yapamayacağını hemen belirtilmelidir. Madencilik sektöründe KİT'leri alacak sermaye birikiminin de olmadığı bilmektedir. Peki zarar eden KİT'lere hangi yatırımları yaparak kâr eder hale getirecek ve gerekli kapital nereden bulunacaktır? 1980'lerden bu yana uygulanan politikalarla sermaye birikimini hızlandıran büyük özel işletmelerin ülkemizdeki üretim kapasitesine kalıcı bir katkıda bulunmayarak (tüm teşviklere rağmen) bir sınıai yapıyı oluşturmadığı açıktır. TUSİAD'ın raporlarında hala tekstil, konfeksiyon, cam vs. gibi dallarda uluslararası rekabet yapabileceği yazılmaktadır. Üstün beceri yoğunluğu isteyen, otomasyon, bilgisayar kontrollü tasarım, bilgi üretimine yönelik sanayi ve hizmetler gibi yeni ufuklardan, yeni yatırımlardan söz edilmiyor. Bu ülke gelişmiş bir ülke olmayı düşünüyorsa, mutlaka ileri teknoloji üreten bir ülke olmak zorundadır. Kısa vadede bu yatırımları da sonunda devlet yapmak zorunda kalacaktır. Özel sektör, ancak KİT'leri parçalayıp kaynaklarını (arazi, tesis vb.) satıp sermaye birikimini artırmak için

alacaktır. Günümüzde madencilik sektöründeki, batma noktasına getirilmiş olan KİT'lere herhangi bir talep olmayıp, enerji darboğazı(!) nedeniyle TKİ ve en büyük dışsattım ürünü olan bor madenleri nedeniyle Eti Holding üzerinde spekülasyonlar sürdürülmektedir.

Durum böyle iken; rasyonel çalıştırılmayan KİT'leri bugünkü durumları ile savunmak mümkün değildir. KİT'lerin yeniden yapılandırılması, işlevsel bir makro plan çerçevesinde ve sanayileşme stratejilerine bağlı olarak gerçekleştirilmelidir. Bazı siyasal çevrelerin ve özel sektörün önde gelen temsilcilerinin öykündüğü gelişmiş Avrupa ülkeleri ve G. Kore'de bile çözümün yalnızca özelleştirme ve tasfiye yöntemleriyle bile aranmadığı ve ciddi bir KİT reformu yapıldığı gözlenmektedir. KİT'ler katılımcı, özerk, stratejik ulusal planlama ile uyumlu, verimli, kârlı ve etkin bir hale getirilebilir. Ancak bu tip kuruluşlar ileri teknolojiler üretip dünya ile rekabet edebilirler. Çalışma raporumuzun bu bölümünde madencilik sektörü içinde bulunan KİT'leri ve diğer kuruluşları tek tek mercek altına alacağız.

Küreselleşen dünyanın, gelişmekte olan ülkelere biçtiği diyet ve bu diyet doğrultusunda 24 Ocak kararları ile Türkiye'de uygulanan politikalar yaşanmaktadır. Bu politikaların temel hedefi; Cumhuriyet'in ilk yıllarından bu yana sermaye birikimini sağlayamamaktan dolayı ekonomide ve madencilikte istenilen noktalara ulaşamayan özel sektörün dünyadaki Çok Uluslu Şirketlerle birlikte, halkın ihtiyaçlarını karşılayabilmek için kurulmuş ve ilerleyen zaman içinde devasa büyüklüklere ulaşmış KİT'lerin tasfiyesidir. Son yıllarda bu doğrultuda madencilikle ilgili söylenenler hayli ilginçtir;

- Madenlerin özel sektör eli ile işletilmesi esastır. Devlet maden işletmesinden çekilecektir. (Ekrem PAKDEMİRLİ, Ekonomide Yeniden Yapılanma)
- Devlet madencilikten çekilecektir. Madenlerin çağdaş tekniklere uygun işletilmesi ve çevrenin korunmasını devlet gözetecektir. (ANAP Bolu-Abant Ekonomi Toplantısı Sonuç Deklarasyonu)
- Devlet, kömür ve diğer maden işletmeciliğinde gerekli sosyal ve teknik altyapı düzenlemelerini yapacak, uygun olanlar özelleştirilecektir. (Erbakan Hükümeti Koalisyon Protokolü (RP-DYP))
- Ülkemizde madencilik faaliyetlerinin % 70-80'i Eti Holding, TKİ, TTK ve TDCİ gibi devlet kuruluşları tarafından yapılmaktadır. (M. Cumhur ERSÜMER ETK Bakanı, 1999)
- Madencilik faaliyetlerine yeni bir ivme kazandırılmalı ve sektörde, özel sektör- kamu dengesi kurulmalıdır. (Mükerrem LEVENT, MHP Niğde Milletvekili)
- Madencilik sektöründe madenlerin % 85'i az sayıdaki devlet kuruluşları tarafından işletilmektedir. (Madencilik Sektörü, Mevcut Durum, Sorunlar, Çözüm Önerileri ve Sektörün Yeniden Yapılanması, ETİ Holding, Şubat 2000)
- Türkiye'nin madencilik faaliyetleri % 80 oranında kamu kurum ve kuruluşlarınca yapılmaktadır. (MTA, Mayıs, 2000)
- Madencilik faaliyetleri % 85 kamuya, % 15 özel sektöre aittir. (Değerlendirme Raporu 99, Mad. Sek. Başkanlar Konseyi, 1999)

Bu sözlerin tamamında hedeflenen ortak nokta kamu madenciliğidir.

Bilindiği gibi, 16 Kasım 2002 tarihinde AKP Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından kamuoyuna açıklanan AKP Acil Eylem Planı'nda; özelleştirme çalışmalarına hız verileceği, bu çerçevede en geç üç ay içinde; özelleştirme kapsamındaki kuruluşların gözden geçirilerek yeni bir özelleştirme stratejisi ve takviminin belirleneceği, özelleştirme kapsamına alınacak KİT'lerin gruplandırılarak her KİT'e uygun özelleştirme stratejisinin ve takviminin belirleneceği belirtilmiş, yine, 23 Kasım 2002 tarihinde, o tarihteki Başbakan Abdullah Gül

tarafından TBMM'ne sunulan Hükümet Programı'nda da özelleştirmeler konusunda kararlı olunduğuna özellikle vurgu yapılmıştır.

Özelleştirme programı kapsamında, madencilik sektöründe faaliyet gösteren kuruluşlar da yer almaktadır. Bunlardan, Eti Gümüş AŞ, Eti Krom AŞ ve Eti Elektrometalurji AŞ için 2003 Nisan ayı sonunda “blok satış” yöntemiyle ihaleye çıkılması planlanmıştır. Yine, Karadeniz Bakır İşletmesi ve Eti Bakır AŞ'nin ise 2003 Temmuz ayında “varlık satışı ve hisse satışı” yöntemiyle ihale edileceği ilan edilmiştir.

ETİBANK (Eti Holding AŞ)

Etibank'ta özelleştirme uygulaması için hazırlanan plan gereğince, Kurumdan önce 1993 yılına gelindiğinde özelleştirilmek üzere Etibank bünyesinde bulunan bankacılık bölümü Etibank Bankacılık Anonim Ortaklığı adıyla bağımsız bir bölüm halinde Özelleştirme İdaresi'ne devredilmiştir. Böylece önce 1935 yılından beri yürütülen bankacılık ayrılarak finansal destek kolu yok edilmiştir. Aynı yıl Karadeniz Bakır İşletmeleri AŞ ve Çinkur AŞ de özelleştirilmek üzere Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'na devredilmiştir. Kalan, Etibank Madencilik Genel Müdürlüğü ise 4 Şubat 1998 tarih ve 23248 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 26 Ocak 1998 tarihli Bakanlar Kurulu'nun 98/10552 sayılı kararı ile, *“madenciliğin önündeki engellerin aşularak, sektöre dinamik, üretken ve rekabetçi bir yapı kazandırılacağı”* şeklinde bir gerekçeyle, günün yöneticilerine ortaklık statüsü de verilerek Eti Holding AŞ unvanı ile yeniden yapılandırılmıştır. Etibank Genel Müdürlüğü, Holding çatısı altında Eti Bor AŞ, Eti Dış Ticaret ve Pazarlama AŞ, Eti Alüminyum AŞ, Eti Gümüş AŞ, Eti Krom AŞ, Eti Bakır AŞ ve Eti Elektrometalurji AŞ adlarıyla 7 ayrı şirkete bölünmüştür. Böylelikle hem kurumun özelleştirilmesi için gereken altyapı hazırlanmış, hem de yaratılmış olan ek 150 adet üst düzey kadrolara kendi yandaşları atanarak paye dağıtılmış ve hazırlanan kurumu yıpratma ve özelleştirme sürecinin daha da hızlanması için gerekli ortam yaratılmıştır.

Gelen tepkiler üzerine, Bakanlar Kurulu Kararıyla Etibank Genel Müdürlüğü'nün “Eti Holding AŞ” olarak bu şekilde yeniden yapılanmasınının 233 sayılı Kamu İktisadi Teşebbüsleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin 3. maddesine aykırılık oluşturup oluşturmadığı hususu ile, bor cevheri aramak, işletmek, zenginleştirmek ve bor bileşikleri üretmek üzere adı geçen teşebbüse bağlı olarak kurulan Eti Bor AŞ'nin sermayesinde bulunan özel şahıs hisseleri nedeni ile bor tuzu sahalarının bu şirketçe işletilmesinin 2840 sayılı Kanuna uygun olup olmadığı hususlarında Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nın talebi üzerine Başbakanlıkça Danıştay'dan istişari görüş isteminde bulunulmuştur.

İstişari görüş istemiyle ilgili olarak, Danıştay Birinci Dairesi'nin 1999/66 Esas, 1999/93 no'lu kararında konu detaylı olarak irdelenerek *“(...)2840 Sayılı Kanunu'nun 2. maddesinde Bor Tuzları, Uranyum ve Toryum madenlerinin Devletçe işletileceği hükmü yer aldığına göre bu madenlerin sermayesinde özel kişilerinde pay sahibi olduğu bir Anonim Şirket eliyle işletilmesinden söz edilemez(...) Etibank Genel Müdürlüğü'nün Eti Holding A.Ş biçiminde yapılanmasınının. 233 sayılı KHK' nin 3. maddesine uygun bulunmadığına; Eti Bor AŞ'nin sermayesindeki özel kişi hisseleri nedeniyle bor tuzu sahalarını işletmesinin 2840 sayılı yasaya aykırılık teşkil edeceği(ne) oy birliğiyle karar verildi”* şeklindeki görüşüne rağmen, yasaya aykırı olan bu kararı düzeltme yoluna gidilmemiştir.

Yasaya aykırı bu yapılanmaya rağmen hazırlanan planın uygulanmasına devam edilmiş, önce Eti Bakır AŞ, kısa bir süre sonra da kurum da kalan altı ortaklıktan Eti Gümüş AŞ, Eti

Alüminyum AŞ, Eti Krom AŞ, ve Eti Elektrometalurji AŞ Özelleştirme İdaresi'ne devredilmiştir. Nihayet, kamuoyu ve meslek kuruluşlarının tüm tepkilerine rağmen çıkartılan 20 Aralık 2000 tarih ve 2000/92 sayılı Özelleştirme Yüksek Kurulu (ÖYK) Kararı'nda, bazı diğer işletmecilerle birlikte Eti Holding AŞ'nin özelleştirme kapsamına alınması ve hazırlık işlemlerinin 6 ay içinde tamamlanması kararı alınmış, ancak 6 aylık hazırlık süresince kamuoyundan gelen şiddetli tepkiler üzerine bu karar geri alınmış, kurum özelleştirme kapsamından çıkarılmıştır.

1998 ve 1999 yılı Eti Holding AŞ faaliyet raporlarında ve 4 Aralık 2000 tarihinde İstanbul'da Türkiye Madenciler Derneği'nin toplantısında da Eti Holding AŞ Genel Müdürü aynen "Etibank 1998 yılında yeniden yapılanma sürecine girdi. Burada özelleştirmenin alt yapısının oluşturulmasını amaçladık. Eti Holding AŞ adını aldık. 7 adet AŞ oluşturduk. Yeniden yapılanma ile yerinden yönetim sağlandı, bürokrasi-kırtasiye ortadan kalktı. Ancak beklemediğimiz bir anda 4 kuruluşumuz özelleştirme idaresine devredildi. Bizim için ani gelişme oldu...." "Devletin şu günkü bakış açısı ile bu kurumlar gitmiyor. Hantal bir yapı var. Anlayış değişikliği gerekiyor. Paramız var ama yatırım yapamıyoruz. Müthiş politik müdahalelere maruz kalıyoruz. Diğer yandan teknik elemanlarımız yetersiz..." ".....örneğin Seydişehir Alüminyum Tesislerine 1983'ten buyana tek bir çivi çakılmamış!....Bana göre Devletin buraya yatırım yapması yanlış. Popülist yaklaşımlar var." "Dünya rezervlerinin %65'nin bizde olması çok anlamlı değil.....Bu konu bir çok Genel Müdürü yerinden eder.....2840'ı unutun.....Bor konusu bir ateşten gömlektir. Türkiye'de bir özel firma bu konu ile ilgilenirse yandı!....Keşke bir özel sektör bor madeni bulsa da işletse!.....Pazarlamamız bu yapıyla yetersiz kalıyor. 2840 sayılı yasa ve 3213 sayılı Maden Kanununa atfen "vahşi kapitalizm 1985 öncesinde vardı da (3213 sayılı Kanunun çıkış tarihi) bu tarihten sonra yok mu oldu? 3213'ün 49. ve 50. maddeleri neden kondu. Ah! bir özel sektör bor madeni bulsa da işletse.... Özel sektörün hareket kabiliyetine sahip değiliz.... Şu anda Yönetim Kurulumuz bile siyasi tablonun izdüşümünü durumunda. Bence burada özel sektör temsilcisinin bile bulunması yararlı olur.....Yeniden yapılandığımız dönem sonrası bir takım şahıslarca Danıştay'a dava açıldı. Bu nasıl bir zihniyettir anlamakta zorlanıyorum....." demesi (Madencilik Bülteni Sayı: 61/Ocak-Şubat 2001) ve hiçbir tutarlılığı olmayan bu yaklaşımların çeşitli platformlarda sürdürülmesi dikkat çekicidir. Örneğin, İstanbul'daki toplantıda nitelikli personele sahip olmadığını belirtmiş olmasına rağmen Ankara Dedeman Oteli'nde ve MTA da yapılan panellerde bu yaklaşımını inkar ederek "elinde bor konusunda tesis kuracak düzeyde nitelikli mühendis kadrosu olduğunu" ifade etmiştir. Yine aynı panellerde, sanki 2840 sayılı yasayı delmeye çalışan ekibin başında değilmiş gibi yasayı şiddetle savunarak, bu yasanın delinmesine kesinlikle izin vermeyeceğini, özel sektörün bu yasa yürürlükte olduğu sürece bu sahaya el atmalarını unutmaları gerektiğini vurgulamıştır. Daha önce "özelleştirmenin altyapısını oluşturduk" diyenler son aylarda bu yönde uygulamalara karşı bir tavır sergilemekte, "bedenimi çiğnemedim içeri giremezsiniz" nidalarıyla kükremektedir. Hatta bor konusunda çeşitli etkinlikler düzenlenmesini de teşvik etmekte, kendi personeline özelleştirmeye karşı gösteriler yapılmasını dahi telkin etmektedirler.

Etibank Bünyesinde Kurulan İşletmeler ve Son Durumları		
İşletme	Kuruluş Yılı	Son Durumu
Ergani/Elazığ Bakır	1939	Kapatıldı
Guleman/Elazığ Krom	1939	Kapatıldı
Üçköprü/Muğla Krom	1957	ÖİB
Antalya Elektrometalurji	1957	ÖİB
Emet/Kütahya Kolemanit	1958	Eti Holding
Küre/Kastamonu Bakır	1959	ÖİB

Halıköy/İzmir Civa	1960	Kapatıldı
Bandırma/Balıkesir Boraks	1964	Eti Holding
Seydişehir/Konya Alüminyum	1965	Eti Holding
Milas/Muğla Boksit	1968	Eti Holding
Karadeniz Bakır İşletmeleri	1968	ÖİB
Çinkur	1968	Kapatıldı
Kırka/Eskişehir Boraks	1970	Eti Holding
Şarkkromları/Elazığ Ferrookrom	1972	ÖİB
Cumaovası/İzmir Perlit	1972	Eti Holding
Beyşehir/Konya Barit	1974	Eti Holding
Mazıdağı/Mardin Fosfat	1974	Kapatıldı
Bigadiç Bor	1976	Eti Holding
Kestelek/Bursa Kolemanit	1979	Eti Holding
Gümüşköy/Kütahya Gümüş	1980	ÖİB

TÜRKİYE KÖMÜR İŞLETMELERİ

Kömür üretimi sermaye ve emek-yoğun bir madencilik türüdür. Ancak, piyasa koşulları ve teknolojideki yenilikler kömür üretim maliyetlerinin son 30 yıl boyunca istikrarlı gitmesini sağlamıştır. Yeni kömür ocaklarının açılması, yeni üretim tekniklerinin geliştirilmesi ve işçilik verimlerinin artması kömür fiyatlarında istikrarın başlıca nedenleri olmuştur. Petrol ve doğalgaz sektöründe, yeni rezervler giderek pazarlardan uzakta hatta okyanusların derinliklerinde bulunabilmektedir. Bu rezervlerin tüketime sunulabilmesi için, boru hattına ve diğer ekipmanlara büyük sermaye yatırımı yapılması gerekmektedir.

Türkiye kömür rezervleri içinde büyük pay 8,26 milyar ton'la linyite aittir. Toplam 65,2 milyon ton olan linyit üretiminin, 2002 yılı itibarıyla % 80'i termik santrallarda, % 19'u ısınma ve sanayide tüketilmiştir. Bunun temel nedeni, dünya linyitleriyle karşılaştırıldığında linyitlerimizin daha düşük ısı değerine sahip olmasıdır. Türkiye'de linyit üretimi, hem yeraltı hem açık ocak işletmecilik yöntemleriyle gerçekleştirilmektedir.

Kamu sektörü ruhsatlarındaki toplam 6,3 milyar ton rezervin yaklaşık 2 milyar ton'luk bölümünde üretim faaliyetleri sürdürülmektedir ki bu rezerv miktarı, ekonomik olarak değerlendirme imkanı bulunan ve toplam rezerv içindeki % 65'lik rezerv diliminin % 36'sını kapsamaktadır. Dolayısıyla, ekonomik bir şekilde işletmeciliği yapılabilecek ve termik santrallarda elektrik üretimine yönelik değerlendirilebilecek yaklaşık 3,5 milyar ton rezerv mevcuttur. Mevcut 6.233 MW kurulu gücündeki termik santrallara ilave olarak 10.653 MW gücünde yeni termik santralların tesis edilmesi mümkündür.

Ancak, 2x300 MW'lık Çayırhan 5-6, 2x300 MW'lık Soma C ve 300 MW'lık Tunçbilek santrallarının kömürünün yeraltı işletmelerinden karşılanacağı ve kömür üretim maliyetlerinin 50 \$/ton seviyesinde olması dikkate alındığında, bu kömür üretim projelerinin ya sübvansede edilmesi, ya özel sektör eliyle 30 \$/ton maliyetin altında üretiminin gerçekleştirilmesi, ya da maliyet + kar esasının santral işletmecisi tarafından kabul edilmesi gerekmektedir. Kamu ve özel sektör tarafından yapılması planlanan santralların ilavesi ile linyit kaynaklarına dayalı olarak termik santralların kurulu gücü 16.886 MW'a ulaşacaktır.

Türkiye Kömür İşletmeleri 1957 yılında, 6974 sayılı yasa ile kurulmuş olup çalışmalarını 8 Haziran 1984 tarih ve 233 sayılı KHK esaslarına göre düzenlenen ana statü hükümleri

çerçevesinde yurt sathına yayılmış 15 işletmesi eliyle yürütmektedir. Kuruluş kanunundaki görevleri devletin genel enerji ve yakıt politikalarına uygun olarak linyit, bitümlü şist, asfaltit gibi enerji hammaddelerini üretmek, değerlendirmek, ülkenin ihtiyaçlarını karşılamak, yurt ekonomisine azami katkıda bulunmak, plan ve programlar oluşturmak ve takip etmek, uygulama stratejilerini tespit etmek ve geliştirilmesini sağlamaktır.

Madenlerin devletleştirilmesi sürecine bağlı olarak TKİ, 1980'li yılların başından itibaren ülkenin içinde bulunduğu enerji krizini aşabilmek amacıyla linyit sektöründe havza madenciliğini geliştirerek ısınma-sanayii ve elektrik sektörünün kömür talebini karşılamak amacıyla birçok linyit sahalarını projelendirerek işletmeye almıştır.

TKİ, 1978-2000 döneminde toplam 6.233 MW güce ulaşan ve 54 milyon ton kömür tüketen ve bu kömür karşılığı olarak (2000 yılı rakamlarıyla) 34 milyon kwh elektrik üreten termik santrallerin ve piyasanın kömür talebini karşılayacak şekilde faaliyetlerini sürdürmüştür. 1990'lı yıllardan itibaren KİT'lerin Hazine üzerindeki yükünü azaltmak, etkin kaynak kullanımını sağlamak, serbestçe oluşan fiyatlarla rekabet edebilmek, daha etkin hizmet edebilmek için TKİ çalışmalarını sürdürmektedir. 2002 yıl başı itibariyle, ülkemizin 8,6 milyar ton linyit ve 80 milyon ton asfaltit olmak üzere 8,34 milyar ton kömür (taşkömürü hariç) rezervi bulunmaktadır. Bu rezervin % 30,6'sı TKİ, % 45'i EÜAŞ, % 24,4'ü ise özel sektör ruhsatlarında bulunmaktadır.

TKİ'nin uzun vadeli satılabilir üretim hedefi yaklaşık 38 milyon ton/yıl'dır. Bu üretimin % 87'si termik santrallara, % 13'ü piyasa satışı olarak hedeflenmiştir. TKİ, 1985 yılında ağırlığı santrallara yönelik yatırımlar nedeniyle ton başına 11\$ yatırım yapmış olup, 2000'li yıllarda bu yatırım 0,2 \$/tona düşmüştür. Bu yatırım düşüklüğünün en önemli nedeni yeni kömür projelerinin (santral ve piyasa amaçlı) devreye alınamaması, sadece idame ve yenileme yapılmasından kaynaklanmaktadır.

Geçen yüzyılın son çeyreğinde oluşan petrol krizi, enerji üretiminde ve temininde ciddi darboğazlar oluşturmuştur. Ülkemiz de bu krizden derin bir şekilde etkilenmiştir. Krizin sonuçları göstermiştir ki, enerjinin elde edilmesinde kendi doğal kaynaklarımızı kullanmamız krizden etkilenmemenin tek koşuludur. Bu hedef doğrultusunda yerli kaynaklarımızdan birincil enerji kaynağı olan Linyit madenciliğinin geliştirilmesi için çalışmalara başlanmış olup, içinde bazı olumsuzluklar taşısada 1978 yılında yapılan devletleştirme ile Linyit sahaları Türkiye Kömür İşletmelerinin uhdesine sokulmuştur.

TKİ; devraldığı sahalarda 80'li yılların başından itibaren kurumsal yapısı içerisinde hızla havza madenciliğine geçerek, yaptığı projelerle ve yatırımlarla 70'li yılların sonunda ki 10 milyon ton/yıl olan linyit üretimini, 1989 yılında 45 milyon ton/yıl, bugün ise TEAŞ'ta ki sahalarda gerçekleşen üretim ile 60 milyon ton/yıl seviyelerine çıkarmıştır. Oysa Linyit üretiminin kısa sürede bu seviyelere çıkması, bilinen çevrelerin iştahını kabartmakta geç kalmamıştır.

1984 yılında çıkarılan 3096 sayılı Yap İşlet Devret Kanunu çerçevesinde oluşturulan 87/11488 sayılı yönetmenliğe göre Termik Santrallerle birlikte maden sahalarının İşletme Hakkı Devri için 1996 yılında ihale ilanlarına çıkılmış olup, 1997 yılında teklifler alınmıştır. Bu kapsam içerisinde TKİ Kurumuna bağlı Sivas Kangal, Seyitömer, Yatağan, Yeniköy, Bursa Orhaneli ve Orta Anadolu Linyitleri İşletmelerinin İşletme Hakkı Devir işlemleri başlatılmıştır.

TKİ, yaklaşık 7.000 personelinin mağduriyetini göz ardı ederek, 4,5 milyar ton rezervle tüm makine+teçhizatının bedelsiz olarak devrini gerçekleştirmektedir. Yine bu yasa çerçevesinde 3.1 milyar ton Linyit rezervli Afşin Elbistan Linyitleri İşletmesi 1995 yılında TKİ bünyesinden alınarak TEAŞ Genel Müdürlüğü bünyesine aktarılmıştır.

3096 sayılı TEAŞ/TEDAŞ dışındaki kuruluşların elektrik üretimi, iletimi, dağıtımı ve ticareti ile görevlendirilmesi hakkındaki Kanun ve ilgili 87/11488 sayılı yönetmelik çerçevesinde aşağıda ismi, kurulu gücü ve işletme devir bedeli belirtilen termik santraller ve ruhsat devri söz konusu olmaksızın ilgili maden sahalarının (Kangal, Çatalağzı B, Tunçbilek, Soma (A+B) termik santrallerine ait maden sahaları hariç) işletme haklarının 20 yıllık bir dönem için devredilmesi işidir.

Bilindiği üzere yukarıdaki 10 termik santral Yatağan, Kemerköy, Yeniköy, Orhaneli ve Çayırhan termik santrali, termik santralini besleyen TKİ Linyit İşletmeleri bedava ve termik santrallerde bir buçuk yıllık kârları karşılığı olmak üzere işletme hakkı devri için Kasım 1996 yılında Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı tarafından ihaleye çıkarılmıştır. İhale ilanı yayınlandığında ihalenin iptali ve yürütmeyi durdurma için EMO, İdare Mahkemesine çeşitli davalar açmıştır.

Ancak hükümetler, mahkemelerden çıkan kararları uygulamadıkları gibi, Danıştay İdari Davalar Genel Kurulu aldığı bir kararla bu konudaki tüm yürütmeyi durdurma ve iptal davalarını iptal etmiştir. Bugüne kadar geçen süre içerisinde farklı hükümetler iş başına gelmesine karşın ihaleler devam ettirilmiş, devir sözleşmeleri imzalanmış, Danıştay onayından geçirilmiş ve devir için gerekli prosedür tamamlanmıştır.

1984 yılında başlatılan ve halen devam eden İşletme Hakkı Devri sürecinde 01.07.2000 tarihinde Orta Anadolu Linyitleri İşletmesinin devir işlemleri bedelsiz olarak tamamlanmıştır. Devir sonrası İşletmede çalışan personelin sorunlarına çare aranmamış ve devirden etkilenen personelin mağduriyeti giderilmemiştir.

TKİ Kurumu ilgili yasa ve ilgili yönetmenlik çerçevesinde 1984 yılından itibaren Özelleştirme politikalarının uzantısı olan İşletme Hakkı Devri sürecine girmesiyle, 1984 yılından itibaren siyasi otoritelerce kurumda herhangi bir yatırımın yapılmaması konusunda talimatlandırılmıştır ve kurum bu talimata anılan tarihten itibaren uyum sağlamıştır. Buna rağmen kurum yapılan projeler ve yatırımlar sayesinde üretimi kesintiye uğratmadan sürdürmüştür.

İşletme Hakkı Devir İşlemleri, TKİ kurumuna bağlı 4, TEAŞ Genel Müdürlüğün bağlı 2 maden sahasında devam ederken 2000 yılının son günlerinde çıkan KDV uygulaması tartışmalarıyla kesintiye uğramış; Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Müsteşarı devir işlemlerinin 3 ay daha uzatıldığını, bu “fırsatın” kaçırılmakta olduğunu, ülkemizin karanlıkta kalacağını beyan ederek kamu oyuna gözdağı vermeye çalışmıştır. Biz biliyoruz ki, Dünya Bankası ve IMF yetkilileri 2000 yılının ortalarında yaptıkları açıklamada, Enerji ihalelerindeki İşletme Hakkı Devrinin sermaye açısından sorunları gidermediğini, bu modelin yerine mülk satışı modelinin uygulanmasını önermişlerdir.

Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumu, 13-14 yıldır bu sürece siyasi otoritelerce bilinçli olarak sokulmuş; enerji hammaddesi olan yeni Linyit üretim projelerinin kamu eliyle gerçekleştirilmesi otoritelerce engellenmiştir. Ülkemiz bir enerji darboğazına girecekse

bunun tek sorumlusu bu yatırımların yapılmamasını talimatlandıran ve geciktiren siyasi otoritedir.

KÖMÜR İŞLETMELERİ AŞ

400 Milyar TL. sermaye ile kömür cevheri aramak, bulmak ve işletmek amacı ile kurulmuş KİAŞ, aralarında birçok kamu kuruluşunun da bulunduğu birçok işletme tarafından, ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla oluşturulmuş bir kurumdur. Yıllardır TKİ'nin bir yan kuruluşu gibi çalışan bu kurumda ÖİB (% 10.00), Kütahya Şeker Fabrikaları (% 2.78), Konya Şeker Fabrikaları (% 2.60), Polat Madencilik (% 0.80), Şekerbank (% 5.00), Yeni Çeltik AŞ (% 3.50), TKİ Kurumu (% 38.00), Pancar Ekicileri Koop. (% 33.80) ve 31 Adet Şahıs-Kuruluş (% 3.52) oranında hisseye sahiptir.

Yıllardır Gediz ve Karaman'da kömür üreten bu kuruluş 27.6.2003 tarihinde özelleştirme kapsamına alınmıştır. ÖİB tarafından satış yöntemi ile özelleştirileceği bildirilen KİAŞ'ın günümüzde özelleştirmeye hazırlık çalışmaları devam etmektedir.

YENİ ÇELTEK KÖMÜR VE MADENCİLİK AŞ

Yine KİAŞ benzeri olarak çeşitli kamu kuruluşu tarafından oluşturulan Yeni Çeltik Kömür ve Madencilik AŞ, KİAŞ ile birlikte 27.6.2003 tarihinde özelleştirme kapsamına alınmıştır. Amasya ve Merzifon Belediyelerinin de ortak olduğu Yeni Çeltik'in satış yöntemi ile özelleştirileceği bildirilmiş ve özelleştirmeye hazırlık çalışmaları devam etmektedir.

DİVRİĞİ- HEKİMHAN DEMİR ÇELİK İŞLETMELERİ AŞ

Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'nın 1.4.2004 tarih ve 3013 sayılı yazısı ile Divriği-Hekimhan Madenleri Sanayi ve Ticaret AŞ'de (DİVHAN) bulunan % 100 oranındaki kamu hissesinin "satış" yöntemiyle ve TDCİ'ye bağlı 14 maden sahasının işletme ruhsatlarının devri ile özelleştirilmesi planlanmıştır.

2003 yılında DİVHAN'daki %100 oranındaki kamu hissesi 28.500.000 ABD doları bedelle en yüksek teklifi veren Ereğli Demir ve Çelik Fabrikaları AŞ'ne ihale şartnamesi çerçevesinde satılmış ve 14 maden sahasının işletme ruhsatlarının DİVHAN'a devredilmiştir.

Böylece dünya üzerindeki tek demir maden sahası olmayan entegre demir-çelik fabrikası olan ERDEMİR bir demir madenine sahip olmuştur. Bu gelişmelerin ardından Divriği'de hızlı bir şekilde personel tasfiyesine yönelmiş ve yıllardan beri beklenen modernizasyon çalışmalarına başlanılarak cevher üretimi sürdürülmüştür.

KBİ KARADENİZ BAKIR İŞLETMELERİ AŞ ve ETİ BAKIR AŞ

27 Şubat 2003 tarihinde Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'nca yapılan açıklama ile, Eti Bakır AŞ ile Karadeniz Bakır İşletmesi AŞ'ye ait Samsun İşletmesinin özelleştirilmesine ilişkin nihai pazarlık görüşmelerinin 26 Şubat 2003 tarihinde tamamlandığı bildirilmiştir.

Açıklama ile, nihai pazarlık görüşmelerine katılan teklif sahiplerinden en yüksek teklifi 33.000.000 dolarla Ce-Ka İnşaat Makine Madencilik Sanayi ve Ticaret AŞ'nin verdiği belirtilmektedir. Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'nın, madencilik sektöründe yapmaya çalıştığı

pek çok özelleştirme uygulaması gibi, söz konusu özelleştirme girişimi de daha ihale sürecinin başından itibaren pek çok iddiaya konu olmuştur. Bu durumda;

- 240.000.000 dolar değerinde bakır rezervlerine sahip olduğu bilinen Eti Bakır AŞ'nin kasasında 10.000.000 dolar nakit ve stoklarında hemen nakde çevrilebilir 7.000.000 dolar değerinde konsantre bakır bulunduğu ve özelleştirme ile bu değerlerin söz konusu firmaya verileceği,

- Eti Bakır AŞ ile birlikte firmaya verilecek olan Karadeniz Bakır İşletmesi AŞ'ne ait Samsun işletmesinin toplam 1.073 dönüm arazisinin bulunduğu ve söz konusu arazilerin toplam değerinin 9.000.000 dolar olduğu,

- 240.000.000 dolar değerinde rezervi ve 26.000.000 dolar nakit ya da nakde çevrilebilir varlığı bulunan kamu tesislerinin 33.000.000 dolar bedelle elden çıkarılmasının ekonomik rasyonelitesinin bulunmadığı,

- Samsun'da mevcut tesislerin çalışması için 1.073 dönüm büyüklüğündeki araziye gerek olmadığı bilinmektedir. Bu durumda, arazilerin de firmaya verilme nedenleri,

- Söz konusu firmanın madencilik deneyimi ve daha önce benzeri maden işletmeciliği yapıp yapmadığı,

- Firmanın teklif ettiği 33 milyon Amerikan Dolarının ne şekilde ve hangi sürede devlete ödeneceği,

bu özelleştirmenin ardından kamuoyunun merak ettiği sorular olarak gündeme gelmiştir.

Özelleştirilmek istenen Karadeniz Bakır İşletmeleri AŞ Samsun İşletmesi, flaş fırın sistemiyle blister bakır üreten bir izabe tesisine, bu tesisten çıkan baca gazlarını değerlendirmek üzere kurulan bir sülfürik asit tesisine ve ayrıca izabe tesisinin artıklarını oluşturan cüruflardaki bakırı tekrar kazanmak maksadıyla kurulmuş bir curuf flotasyon tesisine sahip bulunmaktadır.

Söz konusu tesisler, 1973 yılında üretime başlamış ve 23 Nisan 2004 tarihine kadar da üretimlerini sürdürmüştür. Ancak, geçtiğimiz günlerde bu tesislerin üretimi durdurulmuştur.

Ülkemizde tek blister bakır üreten Samsun İşletmesi, ülke ekonomisinde 30 yıla yakın yer almış ve katma değer yaratarak ülke sanayisinin gelişmesine ciddi katkılar sağlamıştır. Söz konusu işletme, yanlış siyasi tercihler sonucu yatırımsız bırakılmış, emsalleriyle rekabet edemez duruma düşürülmüştür.

Gelinen noktada, bu tesisler, üzerinde bulunduğu arsa bedelinin de altında, belirsiz değer tespit yöntemleriyle elden çıkarılmaktadır. Ayıplı bir satışın sonucunda, hakkaniyet ölçülerinden uzak, vicdanları sızlatan bu değiş-tokuşun, ülke ekonomisine ne getirip ne götüreceğinin, şüphesiz takipçisi olunacaktır.

Bakır izabe tesislerinin kuruluşuna, ülke ölçeğinde değil, bölge hatta dünya hammadde hareketleri dikkate alınarak karar verilmektedir. Tesislerin ekonomikliği yanında, stratejik önemleri vardır. Sanayileşmiş, ancak bakır madenine sahip olmayan pek çok ülkede bakır izabe ve rafineri tesisleri bulunmaktadır. Bu tesislerin elden çıkarılması, fırınların söndürülmesi, ülkemiz ekonomisi için önemli bir hata olacaktır.

Bununla beraber, Samsun izabe tesislerinin tasfiye edilmesi niyetine ilişkin ciddi belirtiler bulunmaktadır. Sözleşme yapılan firma, çalışan izabe fırınına söndürmüştür. Bu hususun teknik ya da ekonomik bir izahı bulunmamaktadır. Üretim sistemine ciddi anlamda hasar verilmiştir ve sistemin tekrar revizyona alınması ciddi ekonomik kayıplar getirecektir. Yine, firma, üretim için gerekli yeni hammadde teminine de gitmemektedir. Bu girişimler, amacın üretim yapmak olmadığını göstermektedir.

Türkiye, 30 yılı aşkındır çalışan ve stratejik önemdeki bakır izabe tesislerini kapatmıştır. Bunun sonucu olarak, ülkemizde izabe tesislerinin hammaddesi olarak üretilen bakır konsantresi, yurt dışına ham olarak ihraç edilmek zorunda kalınacak, ülkemizdeki rafineri tesisleri ise işlemek üzere döviz ödeyerek dışarıdan blister ya da katot bakır alacaklardır. Türkiye, bir taşla birkaç kez vurulmuştur.

KÜMAŞ KÜTAHYA MANYEZİT İŞLETMELERİ AŞ

KÜMAŞ Yüksek Planlama Kurulu'nun 20 Mayıs 1992 tarih ve 92/3 sayılı kararı ile özelleştirilmiştir. Böylece devlete ait % 99,28'lik hissenin Zeytinoğlu Grubu'na devri sağlanmıştır. Bu konuda yorum yapmadan Kütahya Milletvekili Emin Kara ve 22 arkadaşının, Kütahya Manyezit İşletmeleri AŞ'nin (KÜMAŞ) özelleştirilmesi sırasında yapıldığı iddia edilen usulsüzlük ve yolsuzluk iddialarının araştırılarak meydana gelen devlet kayıplarını belirlemek amacıyla TBMM araştırması açılmasına ilişkin (10/98) sayılı önergesini olduğu gibi aşağıda aktarılmıştır.

“Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına

Kütahya Manyezit İşletmeleri AŞ. 24.10.1972 tarihinde Etibank'ın öncülüğünde 54 girişimci tarafından, manyezitin hem cevher olarak ihraç edilmesinden doğan kayıpları önlemek ve refrakter malzemede ithal ikamesi sağlamak amacıyla kurulmuştur.

1983 yılında 2929 sayılı Kanunla Türkiye Çimento ve Toprak Sanayii TAŞ. nin bağlı ortaklığı haline getirilmiş, 233 sayılı KHK ile de bu statüsünü korumuştur. KÜMAŞ, 1994 yılında 835.497.084 lira kâr etmiş, yine 1994 yılında, alıcı fiyatlarıyla gayri safi milli hasulaya katkısı 840.133.000.000 lira olmuştur. Bu haliyle KÜMAŞ, İstanbul Sanayi Odasının 1994 yılı Türkiye'nin 500 büyük sanayi kuruluşu araştırmasında 273 üncü sırada yer almıştır.

Şirkette üretim ve mali yapı bakımından olumlu gelişmeler gözlenmesine, bilançonun kâr ile kapanmasına rağmen, özelleştirme kapsamına alındığı 1992 yılından 1994 yılına kadar hiçbir yatırım yapılmamış; ancak, her nedense, özelleştirilmesinden bir yıl önce hızlı bir yatırım faaliyetine girilmiş ve Yüksek Planlama Kurulunun 3.6.1994 tarih ve 94/18 sayılı kararı gereğince şirkete 50 milyon ABD doları tutarında (sermaye artırımını nedeniyle) kaynak aktarılmıştır.

KÜMAŞ dahil, ülkemizdeki özelleştirme uygulamalarında dikkat çeken nokta; özelleştirmenin amacı olarak gösterilen, zarar eden KİT'lerin satılması hiçbir şekilde gerçekleştirilmemiştir. Uygulamada yapılan, zarar eden KİT'lerin önce devlet olanaklarıyla kâra geçirilip daha sonra satılmasıdır.

Meclis araştırma önergemizin esası da, KÜMAŞ'ın özelleştirilmesi aşamasında yapılan bazı işlemlerle devletin zarara uğratıldığı, hukuka aykırı uygulamalar yapıldığı yolunda ciddi

bulgulara dayanan tespitlerimizdir. KÜMAŞ'ın özelleştirilmesinden önce yapılan değer tespitinde, tesislerin değeri, yine KÜMAŞ'a ait olan; fakat, çoğu müteahhitler tarafından işletilen 12 madenin işletme hakları hariç, 99 531 000 dolar olarak belirlenmiştir. Üstelik, değer tespiti yapan firma, tespit edilen değere dahil olmayan maden işletme haklarının ayrıca pazarlık konusu yapılması gerektiğini belirtmiştir. Oysa, ihale, bu madenlerin işletme haklarını da kapsayacak biçimde ve belirtilen hususlar dikkate alınmadan 108 milyon dolara yapılarak devlet zarara uğratılmıştır. Kural olarak, özelleştirme, rayiç bedel, bu bulunamazsa, gerçeğe en yakın bedel üzerinden yapılmalıdır.

Aksi takdirde, satışın yapılmaması gerekirdi. 5.9.1995 tarihinde yapılan ihaleyi ESBANK'ın sahip olduğu Zeytinoğlu Grubu aldı ve KÜMAŞ 108 milyon dolara bu gruba satıldı. İhale şartnamesine göre, ihale bedelinin (108 milyon dolar) yarısı peşin (54 milyon dolar) diğer yarısı ise bir yıl sonra ödenecekti. Özelleştirildiği günlerde, KÜMAŞ'ın kamu bankalarında yaklaşık 40 milyon dolara yakın nakit parası vardı. Bu para, ihale bedelinin peşinatı olan 54 milyon doların Özelleştirme İdaresine ödeneceği, 28.9.1995'ten bir gün önce; yani, 27.9.1995 tarihinde KÜMAŞ Genel Müdürü Burhanettin Özdemir'in emriyle kamu bankalarından çekilerek, KÜMAŞ'ın yeni sahibi Zeytinoğlu Grubuna ait ESBANK'a yatırılıyor. Ertesi gün, ihale bedelinin ilk taksiti (54 milyon) dolar Zeytinoğlu Grubu tarafından Özelleştirme İdaresine ödeniyor.

Burada açıkça görülüyor ki, KÜMAŞ devlet parasıyla özelleştirilmiştir. Bu şekilde, hem devlet zarara uğratılmış hem de açıkça bir görev suistimali gerçekleştirilmiştir. Kütahya Manyezit İşletmeleri AŞ'nin özelleştirilmesi aşamasında, yukarıda ortaya konulan bulguların araştırılması amacıyla Anayasanın 98 inci, Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün 104 ve 105 inci maddeleri gereğince bir Meclis araştırması açılmasını saygılarımızla arz ederiz."

3.7.1996 tarihinde TBMM Başkanlığına verilen bu dilekçe altındaki bazı imzalar; Emin KARA, M.Cevdet SELVİ, Hikmet ULUĞBAY, Nami ÇAĞAN, Fevzi AYTEKİN, A. Ziya AKTAŞ, Necati ALBAY, Ahmet PİRİŞTİNA, Mehmet Tahir KÖSE, Şükrü Sina GÜREL ve Mustafa YILMAZ dır. Devletin en üst düzeyde görevlerinde bulunan bu kişiler açıkça; bir madencilik kuruluşunun özelleştirilmesinde yolsuzluğa, talana ve yağmaya varan boyutlardaki usulsüzlüklerden ve adam kayırmadan duydukları kaygıları belirtmişlerdir. Bu açıklamalara bizlerin ekleyeceği hiçbir şey olamaz.

ÇİNKUR ÇİNKO-KURŞUN METAL AŞ

ÇİNKUR, uzun yıllar ülkemizdeki çinko yataklarını değerlendirmiş ve 1995 yılında özelleştirilmiştir. Devlet ve özel sektörün ortak olarak kurduğu bu kuruluşta, özel sektörün sermaye artırımına katılmaması nedeniyle, devletin hisseleri %99'a çıkmıştır. Bu uygulamanın da başarılı olduğu söylenemez. Madencilik sektörünün riskli olması ve uluslararası piyasalardaki fiyat dalgalanmaları sonucu, ÇİNKUR bazı yılları zararla kapatmıştır.

YPK'nın 25 Kasım 1993 tarih ve 93/35 sayılı kararı ile özelleştirilen ÇİNKUR'un % 98,41 olan devlet hissenin satışı gerçekleştirilmiştir. Bu özelleştirmenin ardından Türkiye'de son yaşanan olaylardan sonra, Özelleştirme İdaresi Başkanı (ÖİB) Uğur BAYAR, özelleştirmeye karşı çıkmanın Türkiye'nin geleceğine ipotek koymak anlamına geleceğini söylemiştir. Yaptığı açıklamanın ÇİNKUR'la ilgili olan bölümünde ise; "Özelleştirmeye giren müteşebbisin parasını alın, ama onları kontrol edecek, onları denetleyecek mekanizmaları da kurun. Onların rekabet ortamında çok iyi hizmet vermesi için gerekli ortamı yaratın.

Özelleştirme eşittir mafya. Müteşebbis eşittir mafya gibi şeylerle bu ülkenin müteşebbislerini karalamaya kimsenin hakkı yoktur. Bu ülkenin batmış ÇİNKUR'unu Londra Borsası'na taşıyan, Sümerbank'ın tekstil fabrikalarından Almanya'da veya şuralara buralara 100 milyonlarca dolar ihracat yapan, bu ülkenin batık bankalarını alıp pırıl pırıl hale getiren müteşebbislere kimsenin bunu yapmaya hakkı yok.” diyebilmiştir.

Türkiye'nin Çinko, Kurşun rezervleri (Metal Zn, Pb) sırasıyla, 2.290.000 ve 860.000 ton düzeyinde olup yeterince aranmamıştır. Ülkemizde çinko-kurşun üretimi özel sektöre yapılmaktadır. Bu sektörde de gerekli rezerv geliştirme çalışmaları ile teknolojik yatırımların yapılmaması nedeniyle işletilebilir rezervler tükenmek üzeredir. Ayrıca bir çok işletme ekonomik tenörün altında çalışmaktadır.

Özelleştirme sonucu İranlılara satılan ÇİNKUR gerekli konsantreyi yurt dışından getirmiş, bölgedeki madencilerden cevher satın almamıştır. Bunun sonucu olarak da Kayseri Bölgesinde kurşun-çinko cevheri işletmeleri kapanmıştır. Şimdi de ÇİNKUR'un kendisi kapanmış ve sonuç olarak bugün ülkemizde çinko üretimi durmuştur.

1996 yılında blok satış yöntemiyle özelleştirilen ÇİNKUR Çinko Kurşun Metal Sanayi A.Ş.'de özelleştirme öncesi yaklaşık %50 olan kapasite kullanım oranı, özelleştirme sonrası % 58-94 arasında gerçekleşmiş, işçi sayısında azalma olmamış, işletme için yaklaşık 2,1 trilyon liralık yatırım yapılmış, ancak 1995 yılında 154 milyar lira olan şirket zararı, 1998 yılında 1.769 milyar liraya ulaşmış ve şirket faaliyetlerine Kasım/1999 tarihinde son verilmiştir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Madencilik kavramının önemi, ülkemizde henüz yerleşmemiştir. Oysa ki maden kaynaklarının çok önemli ve eşsiz bir özelliği vardır; bu özellik, madenlerin yenilenebilir olmayıp tükenebilir nitelikte olmalarından kaynaklanmaktadır. Tarım ürünlerini ihraç edebilir ve her yeni hasat mevsiminde, yeniden üretip, yeniden ihraç edebilirsiniz. Aynı şekilde, orman ürünlerini, aradan on yıllar da geçse, yeniden yetiştirebilir, keser, biçer ve yeniden ihraç edebilirsiniz. Ne var ki gemiler yükü kömür çıkartılarak sevk edilen bir ocaktan bir daha kömür çıkaramayız. Çünkü maden cevherlerinin oluşumu tersinir bir süreç değildir. Madenlerimiz için uygulanacak bütün ekonomi politikalarının, bu özelliği göz ardı etmeden tayin edilmesi ve gelecek nesillerimizin de kollarını gerektiren, tam tersine tutumlarla, günü birlik uygulamalara gidilmektedir.

Madencilik sektöründe yaşanan krizin temel nedenlerini ve yapısını yeterince irdelediğimiz kanısındayız. Bu noktadan sonra bizim için önemli olan, krizin, emeğiyle çalışan kitlelerle uzaktan yakından hiçbir ilgisi olmadığının bilincine varmaktır. Bu bilince varabilirsek krizin faturasını önümüze getirenlere karşı, alternatifsizlik teranelerini dillerinden düşürmeyenlere karşı, biz de kendi alternatiflerimizi ileri sürmekten öte talep ederiz. Buna yerden göğe kadar hakkımız vardır ve bu mümkündür. Çünkü; **Gerçekleri tahrif edenlere, devamlı çözümsüzlük ve uyuşmazlık mesajları gönderenlere rağmen, çözüm de, alternatif de vardır.** Aşağıda işimizin ve konumuzun özelliği nedeniyle, özel çözüm önerileri ayrı ayrı ele alınmıştır.

- Ülkemiz şiddetle ihtiyaç duyduğu halde, bir Madencilik stratejisinden yoksundur. Oysaki madencilik, vazgeçilmeyecek ölçüde stratejik bir sektördür. Türkiye; daha fazla zaman kaybetmeden, kalıcı bir madencilik stratejisi planlamalıdır. Bu stratejinin ana çerçevesi,

madencilik politikalarının belirlenmesi ve bu politikaların gelecek ve statü kaygısı taşıyan siyasilere değil, mutlaka uzmanlar eliyle doldurulması gerekmektedir. Bürokratik unvanı her ne olursa olsun, madenlerin istihracı, zenginleştirilmesi, izabesi ve rafinasyonu uğrunda yıllarını harcamış olanlar dışında hiç kimse bu stratejinin içinde yer almamalıdır.

- Madencilik dışındaki bir çok sektörde organize sanayi bölgesi kapsamında faaliyetler belli bir yerde toplanmakta işletmelere altyapı açısından uygun bir ortam oluşturulmaktadır. Madencilikte ise doğal koşullar işletme yerini belirlemede ve çoğu zaman bu bölgeler yerleşim alanlarının dışında, alt yapısı olmayan yerler olmaktadır. Bu nedenle maden yataklarının bulunduğu ücra yerlere altyapının getirilmesi ve kentler dışında yeni iş sahalarının açılması sağlanmalıdır.

- Yeraltı kaynaklarımızın boyutu nedir? İhtiyacımızın ne kadarını karşılayabilir? Gelişmiş bir Türkiye'nin ne kadar hammaddeye ihtiyacı vardır ve ne kadarını öz kaynaklarımızdan karşılayabiliriz? Bu gibi soruları sağlıklı olarak cevaplayabilmek için, konuya uzun vadeli politikalarla yaklaşılmalı ve madencilik stratejileri gerçek zeminler üzerine oturtulmalıdır.

- Maden kaynaklarımız konusunda çok afaki rakamlar telaffuz edilmektedir. Örneğin, Zonguldak Havzası, Hasançelebi Demir Yatağı, Beylikahır Barit- Flüorit- Nadir Toprak Metalleri Yatağı... Bu belirsizliklerin giderilmesi için, maden cevherinin teknolojik özelliklerinin tayini de dahil olmak üzere, işletilebilir bazdaki rezerv tespit çalışmalarına hız verilmelidir.

- Türkiye'de istikrarlı sanayileşme ve kentleşme politikalarının oluşturulmamış olmasından dolayı öncelikle sanayiinin ihtiyacı olan hammadde ve yarı mamulün standartları, özellikleri ve talep düzeyinin belirlendiği sağlıklı bir envanter bulunmamaktadır. Bu nedenle madencilik sektörü fiyat ve talep dalgalanmaları karşısında istikrarlı bir üretim programı oluşturamamakta ve bunun sonucunda stoklar artmakta, işletmeler dönem dönem tatil edilmektedir. Madencilik ihtiyacı duyduğu bu envanter ve standartlar ivedilikle oluşturulmalıdır.

- Ülkemizdeki bir çok alan koruma altına alınmış ancak madenlerin korunması gibi bir kavram hayat bulmamıştır. Doğal kaynaklarımızın üzerine şehirler kurulmakta, tesisler oluşturulmaktadır. Ayrıca madencilikten anlamayan herkes tarafından ruhsat alınabilmekte ve definecilik anlayışı ile yaklaşılan madenlerimizin yüksek tenörlü kısımları alındıktan sonra terk edilmektedir. Tükenebilir olan bu kaynakların kazanımlarını güçleştirecek oluşumlara izin verilmemeli, **Madenleri Koruma Kanunu** çıkartılmalıdır.

- Türkiye'nin doğal kaynakları modern jeoloji, jeofizik ve jeokimyasal yöntemlerle aranmalı, yeni kaynakların bulunarak rezervleri belirlenmeli, bilinen kaynakların potansiyellerine ileri teknoloji ile yapılacak etütlerle ilave kaynaklar eklenmeli, bilinen madencilik varlığının rezervlerine kesinlik kazandırılmalı, teknolojik maden araştırma ve işletmeciliğinin yapılmasının sağlanması yönünde önem verilmelidir.

- Madencilik sektörünün maden arama faaliyetlerinden üretime kadar uzanan çalışmalarında ihtiyaç duyduğu madencilik politikalarını oluşturmak, gerekli her türlü koordinasyonu gerçekleştirmek ve engelleri aşmak için yaptırım gücü olan, en üst düzeyde bir otoriteyi sağlamak ihtiyacını karşılamak amacıyla bir Madencilik Bakanlığı'nın kurulması kaçınılmaz görülmektedir.

- Maden arama ve incelemeleri ile görevli bir kamu kurumu olan MTA, kuruluş kanunu, planlama, örgütlenme, eleman politikası, kuruluş içi ve dışı koordinasyon ve mali kaynaklar yönünden yeniden bütçe altına alınarak, madencilik sektörüne teknik düzeyde en yüksek katkıyı sağlayacak biçimde irdelenmeli, başka bir anlatımla Kurum, bu çalışmalar için gerekli bilimsel alt yapının oluşturulması, maden yataklarımızla ilgili temel jeolojik problemlerimizin çözümü, arama faaliyetlerinin yeni tekniklerle yapılması, maden yataklarının işletilmesi yönünde teknolojik araştırmaların gerçekleştirilmesi, sektöre deneyimli eleman yetiştirilmesi ve teknik danışmanlık hizmetlerinin verilmesi alanlarında yeniden organize edilmesi amacıyla çağdaş maden arama kuruluşlarının gerektirdiği yapıya kavuşacak biçimde yeniden yapılandırılmalıdır. Bu çerçevede, gerek maden arama çalışmalarının gerekse laboratuvar hizmetlerinin yerine getirilmesinde, günümüzdeki teknolojiye uyumlu teknik ve yöntemlerle araç, gereç ve malzemenin kullanılması temin ve tercih edilmelidir.

- Türkiye kendi koşullarına uygun madencilik teknolojilerini geliştirmeye ağırlık vermeli; bu amaca yönelik olmak üzere her kurumda göstermelik olarak kurulmuş bulunan araştırma-geliştirme (AR-GE) birimleri hayata geçirilmelidir. Bu birimlerin üniversite, TÜBİTAK ve maden makineleri üreticileri vb. kuruluşlarla işbirliği içinde çalışmaları sağlanmalıdır.

- Üretimi yapılmayan ve sorunlu olan cevher yatakları ekonomikliği ve pazar araştırmaları yapılarak, zenginleştirme işlemlerinden geçirilip üretilebilir hale getirilmelidir.

- Madencilikle ilgili KİT'lerin etkin ve verimli çalışması için yapısal düzenlemeler getirilmeli, yatırımları ve teknolojik gelişmeleri engellenmemelidir.

- KİT'lerde senelerdir devam eden özelleşecek, kapanacak, satılacak tartışmaları gerek yönetim kadroların ve gerekse de geleceğe umutla bakamayan çalışanların, çalışma şevkini olumsuz yönde etkilemiştir. Bu anlayışın düzelmesi için madencilik sektöründe bulunan KİT'lerin durumu açıklığa kavuşturulmalıdır.

- Madencilik sektöründe bulunan KİT'lerin yönetsel yapılarına bakıldığında, yönetim kurulu üyeliklerinin çoğunluğunu bir önceki dönem seçimi kaybeden veya madencilikle hiçbir ilgisi olmayan bir çok kişinin var olduğu görülmektedir. Bu nedenle KİT'lerin yönetim kurulları, kurumların sorunlarına çözüm sunabilecek kişilerden oluşturulması gerekmektedir.

- KİT'lerde yıllardan beri devam eden işlevsel ve yönetsel erozyonun yanı sıra, yıllardır devam eden özelleştirme programlarının "her derde devadır" anlayışı terk edilerek, sektörün kendine has özellikleri göz önünde bulundurulmalıdır. Bu anlayış devam ederse sektörün gelecekte daha büyük sorunlarla karşı karşıya kalacağı gerçeğini unutmamak gerekir.

- Kamu madencilik kuruluşlarında karmaşanın önlenmesi, koordinasyonun sağlanması için maden arama ve işletmeciliği ile ilgili bütün kuruluşların, ilgi alanı yalnızca madencilik olan bir yönetsel sistemle koordineli biçimde üretim yapmaları sağlanmalıdır.

- İşletme projeleri ile MİGEM'ne "beyan" edilen işletilebilir rezervlerin yeterince kurtarılıp kurtarılmadığı mutlaka denetlenmeli; kaynakların yanlış işletme yöntemleriyle israfı önlenmelidir. **Artık Mostra Madenciliği Devri Kapanmıştır.**

- Ruhsat başvurularında ön yeterlilik aranmaması, Maden Kanununun "Beyan Usulüne" dayanmış olması, işletme projeleri ve faaliyet raporlarının uzman kişi ve kuruluşlarca incelenmeden sadece yasal evrak olarak görülmesi, aramadan pazarlamaya kadar gerekli

denetimin yapılamama nedenleriyle doğal kaynakların bilimsel gerçeklere dayanarak tespit edilerek madencilik bilim ve teknolojilerine uygun şekilde işletildiği konusunda ciddi tereddütler bulunmaktadır. Bu yasal boşluk içerisinde sektörde binlerce saha “Ruhsat Spekülatörlerin” elinde yıllarca tutulmakta, bir çok işletmede rezerv ve talebe göre çok düşük miktarda üretim yapılmaktadır.

- Gerek kamuda gerekse de özel sektörde teknoloji bir kere satın alınmalı ve yeni teknolojiler üretilmelidir.

- Madencilik, bu bölümde açıklanmaya çalışılan ayırt edici özellikleri göz önünde bulundurularak her kademede teşvik edilmeli; harita, teknik yardım, yol, enerji gibi alt yapı niteliğindeki gereksinimlere kolaylık ve öncelik sağlanmalıdır.

- Madensel ürünler yalnızca ödemeler dengesini olumlu yönde etkileyecek metaller olarak görülmemeli, aynı zamanda üzerine inşaa edilecek sanayilerin girdisi ve bu sanayilerde üretilen teknolojilerin sürükleyici gücü olarak da kabul edilmelidir.

- Maden işletmeciliğinin tüm kademelerinde (işletmecilerde dahil olmak üzere), yapılacak iş ile ilgili eğitimden geçmemiş kişilerin istihdamı önlenmeli ve devlet gerekli iş gücünün eğitimi konusunda gerekli yaptırımları uygulamaya sokmalıdır.

- Günümüzde, maden ihtiyacımızdan çok ithalata kaynak aranmaktadır. Bu ithalatın büyük bir kısmı da iki kaleme ayrılmaktadır. KÖMÜR ve DEMİR. Bu iki maden üzerinde özellikle durulması gerekmektedir. Zonguldak Taşkömürü Havzasının daha efektif hale nasıl getirileceği ve ülkemizdeki yüksek tenörlü demir yataklarının aranması konularında çalışmalar derhal başlatılmalıdır.

- Ülkemizin kömür madenciliği, yanlış politikalar sonucu ciddi sıkıntılar yaşamaktadır. 80’li yılların başında, başta büyük şehirler olmak üzere başlayan hava kirliliğinin tek sorumlusu ülkemizin kömürleri olarak görülmüş ve kömür ithalatına başlanmıştır. Hava kirliliği birçok faktöre bağlıdır. Tek neden kömür değildir. Bilinçsiz ithalat sonucu başta özel sektör kömürçülerimiz batma noktasına gelmiştir. Türkiye linyit ve taşkömürü rezervi 9.5 milyar ton olmasına rağmen her yıl yaklaşık 500 milyon dolar ödeyerek kömür ithal etmek zorunda kalmıştır. Türkiye’nin kömür politikası ele alınmalı, ülkemiz kaynaklarını olumsuz yönde etkileyen politikalar yeniden gözden geçirilmelidir.

- Sanayi kuruluşlarının gereksinme duyduğu madenler için makro düzeyde master arama projelerinin geliştirilmesi, bu projelerde belirlenen hammaddelere yönelik aramaların gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu amaçla MTA’nın bünyesinde ilgili kurumlardan temin edilecek uzmanlardan oluşacak, başta kömür ve demir olmak üzere madencilik sektörü ve ülke ekonomisi için en çok gereksinim duyulacak cevherlerden her biri için ayrı ayrı çalışma grupları kurulmalıdır. Bu çalışma gruplarınca uygulanacak dedüktif maden prospeksiyonu çerçevesinde aranan hammaddelerle ilgili olarak TKİ, TTK, DSİ, Eti Holding AŞ., KBİ, TDÇİ ve TPAO gibi çeşitli kuruluşlarca yapılmış jeolojik etüt ve haritaların incelenmesi ve kompilasyonu ile bu kuruluşların değişik amaçlarla yapmış oldukları sondajların stamplarının ayrıntılı bir incelemeye tabi tutulması sonucu saptanan programlar uyarınca arama çalışmalarına yeni bir ivme kazandırılmalıdır.

- Madencilik sektörünün finans sorunu çözümlenmelidir. Önce Etibank’ın daha sonra da Madencilik Fonu’nun siyasi irade tarafından kapatılması üzerine, sektörümüz ile ilgili

dünyadaki dalgalanmalar karşısında önünü göremeyen sektör temsilcileri büyük bir boşluk içinde bırakılmıştır. Bunun için bağımsız bir Madencilik İhtisas Bankası'na ihtiyaç vardır. Bu bankanın sektörümüzü destekleyici girişimleriyle gerek kamu gerekse de özel işletmeciler madencilik yatırımlarına başlamadan önce hiç olmazsa bir finansal sıkıntıyla karşılaşmayacaklardır.

- Türkiye'de hemen tüm sektörlerin finansman sorunu çözümlenmiş iken, madencilik sektöründe bu sorun nedense görmezlikten gelinmektedir. Madencilik, en azından başlangıçta, sektör dışından beslenen sürekli ve yeterli kaynaklarla finanse edilmelidir.

- Madencilik sektörünü finans yönünden desteklemek amacıyla kurulan Madencilik Fonu'nun diğer Fonlarla beraber kapatılması öncelikle sektörün desteklenmesini ve bazı önemli konularda (demir taşımacılığının desteklenmesi gibi) devletin sektöre müdahale şansını yitirmesine neden olmaktadır. Madencilik Fonu acilen tekrar hayata geçirilerek, Teşkilat Yasası mutlaka çıkarılmalıdır.

- Uluslararası fiyat dalgalanmalarına çok hassas olan madencilik sektöründe özellikle küçük ve orta ölçekli işletmeler için faaliyetlerin sürekli kılınması amacıyla ve yeni yatırımlara kaynak verilmesi doğrultusunda kaynak aktarımı sağlanmalıdır.

- Günümüzde madenlerimize dayalı sanayileşmenin yeterli düzeyde gerçekleştirilmemiş olması nedeniyle maden üretimimiz, mamul maddeye dönüştürülmeden ağırlıklı olarak ara ürün ya da hammadde boyutunda kalmıştır. Katma değerini yurt içinde kalabileceği nihai ürün ve uç ürün üretimine öncelik verilerek maden ihracatının bu doğrultuda planlanması gerekir.

- Özellikle son yıllarda maden ithalatının artması üzerine, maden üreticilerimiz birbirleriyle rekabete girmiş ve bunun sonucunda bir çok ürünün iç ve dış piyasalardaki değerleri neredeyse yarı yarıya düşmüştür. Maden üreten firmaların bu durum karşısında kolektif çalışmaları şarttır.

- Gerek iç piyasalarda, gerekse ihracatta, sektörümüzde yaşanan bilinçsiz rekabet madencilik sektörünü, bilim ve teknoloji kullanımından, ileriye dönük planlamalardan uzak, işçi sağlığı, iş güvenliği ve çevreninde göz ardı edildiği bir anlayış içerisinde, her türlü iş makinesiyle herkes tarafından yapılabilir bir sektör haline getirmiştir. Bu durum düzeltilmelidir.

- Maden işletmelerinin yeniden düzenlenme ve iyileştirme çalışmaları üretim süreci ile aynı zamanda planlanmalı ve işletme faaliyetlerine paralel olarak uygulanmalıdır. İyileştirmelerde ekonomik ve gerçekçi yaklaşımlar ön planda tutulmalıdır.

- Şimdiye kadar çıkmış olan çevre ile ilgili tüm yasa, yönetmelik ve tebliğler arasındaki çelişkilerin giderilerek uygulanabilirliğinin sağlanması, çıkarılacak yeni mevzuat kapsamında bu konuya özen gösterilmesi ve uygulamadan kaynaklanan sorunlar doğrultusunda belirli aralıklarla gözden geçirilmesi sağlanmalıdır.

- Madencilikle ilgili ÇED raporu hazırlanmasında, raporun uygulanabilirliği açısından maden mühendisinin imzası kesinlikle aranmalı, bu konu çıkarılacak yeni mevzuatlarda mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır.

- Maden İşleri Genel Müdürlüğü ile işbirliğine gidilerek madencilik sektörünün kapasite ve alan açısından gruplandırılması ve küçük işletme gruplarına giren madenler için sadece ön

ÇED araştırmasının istenmesi gerekli ve yararlı olacaktır. Aksi takdirde küçük ölçekli birçok maden işletmesi ÇED raporu hazırlanmasının maliyeti nedeniyle ya mevzuata uygunluk açısından piyasa işi uygulanırlığı olmayan tapon raporlar hazırlatması yada zor durumlara düşmesi engellenmelidir.

- Her alanda olduğu gibi, madencilik sektöründe de uygulanan günlük politikalar terk edilmeli ve ülkemiz kendi kaynaklarından sonuna kadar en akılcı biçimde yararlanmayı hedef alarak orta ve uzun vadeli planlamalara geçmelidir. Bu doğrultuda madencilik özeline bir master planı hazırlanmalıdır.

- Madenlere, dış ödemeler dengesini düzeltecek sıradan bir ihracat kalemi gibi bakılmamalı; metalürji ile birlikte ele alınarak, ağır sanayiinin temel girdilerini sağlayacak ve kaynak yaratacak bir sektör olarak yaklaşılmalıdır.

- Halâ yeterince aranmamış ülkemizin sistematik ve rasyonel bir biçimde aranmasına yönelik planlar hedeflenmeli ithal edilen madenlerin aranmasına önem ve öncelik verilmelidir.

- Ne getirip götüreceği iyice hesaplanmadan, gözü kapalı yabancı sermaye davetleri çıkarılmamalıdır. Madenlerimizin ülke çıkarları doğrultusunda üretilmesine özen gösterilmelidir.

- Madencilik sektörünü finanse etme asli görevi ile kurulan ETİBANK bir madencilik ihtisas bankası olarak yeniden hayata geçirilmeli, IMF dayatmaları ile Madencilik Fonu'nun kapatılmasının ardından doğan boşluk kapatılmalıdır.

- Madenciliğin önemini yeterince kavrayabilmek için, yazılı ve görsel medyadan yararlanılmalı ve okul müfredatlarının kapsamı, konuyla ilgili doğru ve sağlıklı bilgilerle donatılmalıdır.

- Ülkemizin gerçeklerine uygun madencilik teknolojilerini geliştirebilmek için gereken örgütlenmeler, çeşitli ve bol miktarda genel müdürlükler oluşturmak yerine, ilgili kuruluş bünyelerinde bu işlev için kurulmuş olan birimlerin reorganize edilmesi, desteklenmesi ve çalışanların özendirilmesi suretiyle sağlanmalıdır.

- Yapacağı işle ilgili yeterli teorik ve pratik eğitimden geçmemiş hiçbir kişi ocaklara sokulmamalı ve bu eğitim için devletçe öncelik ve destek sağlanmalıdır.

TTK, A'dan Z'ye yeniden yapılanmalıdır. Bu yapılanma; idari, ekonomik, teknik ve toplumsal bütün alanları kapsayan genel bir yeniden yapılanma modelini hedeflemeli ve iki temel niteliği bulunmalıdır.

A - Model, Havza'nın teknik, tarihi ve toplumsal gerçeklerine dayanmalıdır.

B - Model, TTK'nun bağlı olduğu bakanlık bünyesindeki bir avuç bürokrat ve teknokrat tarafından değil, Zonguldak havzası ile hayati bağları olan tüm sivil kurumların ortak katılımıyla üretilerek, mevzuatla da meşrulaştırılmalıdır.

Bu yapılanma hayata geçirilirse, aşağıda sıralanan önlemlerin alınması sayesinde, çözüm yolları daha da kolaylaşacaktır:

- Havzayla ilgili olarak yürürlükte bulunan bütün yatırım üretim plan ve programları iptal edilmeli; Havza'ya özel, beş yıllık bir "şok" plan yapılmalıdır.

- Başta demir çelik sektörü olmak üzere, taş kömürünü girdi olarak kullanan tüm kurumlara kömürü TTK' dan rayiç fiyatla alma zorunluluğu getirilmeli ve böylelikle, yıllar boyu tek yanlı işletilen sübvansiyon beş yıllık "şok plan" süresince ters yönde işletilerek, tarihi adaletsizlik giderilmelidir.

- Havza, teknik imkanlar elverdiği ölçüde toparlanmalı, yatırımlar öncelikle verimli bölgelere kaydırılmalı, doğal olanaklar elverdiği ölçüde mekanizasyona gidilmeli ve yeni ocaklar rasyonel madencilik metotları planlanarak açılmalıdır.

- Eski panolar içindeki çalışmalar bir an önce durdurulmalı, üretim zorlamasından vazgeçilmeli, dengeli ve emniyetli üretim ilkesi esas alınmalıdır.

- Beş yıllık "şok plan" süresince, TTK'da emekliye ayrılanların dışında kurumdan işçi çıkarılmamalı ve yer altı/yerüstü prevüsü akılcı bir dengeye kavuşturulmalıdır.

- Başta işçi ve personel eğitimi olmak üzere, TTK'nin tüm birimleri yeniden yapılanma modeline uyarlanmalıdır.

Son söz olarak, ülkemiz için aydınlık günlerin 21. yüzyılda gelmesini diliyorum. Barış, özgürlük, kardeşlikten yana, uzmanların denetim ve kontrolünde, bilim ve teknolojilerin uygulandığı üretimden yana, hukukun üstünlüğünün yerleştiği, demokratik, insan haklarına saygılı bir yönetim anlayışında sanayileşmiş aydınlık bir Türkiye özlemi içerisinde umutlarımızı çalışma azmi ile birlikte 21. yüzyıla taşımamız gerekmektedir.

Nadir AVŞAROĞLU
Maden Mühendisi - 2006